

neki intelektualci su sasvim ozbiljno uključili u argumentaciju i legendu o zlatnim kašikama. Marko Mladenović tako tvrdi da "od svih jugoslovenskih naroda srpski narod ima najduže istorijsko pamćenje" a svoju snagu dokazao je time što nije nestao sa kugle zemaljske "a nije nestao zato što je živio od svoje prethodne veličine", pa nabroja Nemanjiće, Kosovo, Žiču, Manasiju, "i zato što se na dvoru cara Dušana služilo zlatnim viljuškama i kašikama u vreme kada su na zapadu čerečili meso divljih vepova golim rukama" (Mladenović, 1989). I na kraju, danas je još jednom obnovljena Dušanova "krivica", ali ovog puta za sasvim savremena "zla"- samu egzistenciju Hrvata – u tezi da se kojim slučajem Dušan širio na sever umesto na jug, "Hrvata ne bi bilo" (Diskusija, Šešelj 2000).

Od ambivalentnog stava prema Dušanu (krivica–slava) danas je uglavnom ostao samo drugi element, pa se njegova slava i veličina koriste kao stereotipni argument opravdanosti političkih zahteva bez ikakve svesti o nekonzistentnosti unutrašnje prirode države ideala u prošlosti i priželjkivane idealne vizije u sadašnjosti/budućnosti. "Zamislite šta bi bilo naše pamćenje ako ne pamtimo svoj veliki srednji vek, u kome smo sebi i čitavom vizantijskom i latinskom svetu bili onako moćni i uzvišeni kakvi smo bili" (D. Ćosić, Politika, 11. 04. 1992).

"Istorijsko i etničko pravo".

"No nisu svi narodi bili tako srećni po svom istorijskom životu da se nalaze u jednoj državi. Neki su otišli u nasleđstvo ili u miraz raznih ličnosti (kao što su, npr. naši kraljevi dobijali u miraz zemlje od Grka i Mađara) i postali su dinastička sopstvenost, a drugi su silom ili drugim srodstvom pokoreni drugim jačim narodom i postali su istorijska sopstvenost (kao naš narod pod Turcima). Tako su se obrazovala nazovi-prava: 'istorijsko pravo' i 'dinastičko pravo', koja su srodna među sobom i stoje sasvim nasuprot 'pravu narodnosti' koje leži na osnovu: 'da bude svima i svakome dobro'" (Marković, 1869).

"Pored svega poštovanja za narodnu prošlost, ni me dajemo ni prebijene pare za 'istorijska prava' i mi smo duboko ubeđeni da pravo jednoga naroda na život ne počiva na prašnjavim pergamentima i svadbenim ugovorima vladarskim. Naša prava mi nosimo sami u sebi" (Skerlić, 1908).

Tražeći etničko (nacionalno) pravo u istoriji a radi ostvarenja sadašnjih političkih zahteva, nacionalistička orijentacija zapada u lavirint u kojem luta u traženju racionalnog, naučno utemeljenog objašnjenja rasprostriranja "nacije" u istoriji i prostoru, ali kako svaki princip pojedinačno (etnički, istorijski, državni) eliminiše jedan deo "nacije", oni se po potrebi – uprkos njihovoj unutrašnjoj nekonzistentnosti – uzimaju i komplementarno. Istovremeno, težnja da se "drugima" ne pruže argumenti za njihove (identične) zahteve, ustanovljenjem jednog principa kao legitimnog, zadržava ovaj tip mišljenja na neubedljivim pozicijama upotrebe, svejedno, istorije ili etnosa. Stiče se utisak da deo srpskih intelektualaca (kao uostalom i deo intelektualaca iste orijentacije iz susednih nacionalnih sredina) tokom 20. veka nije uspeo da izađe iz ovog lavirinta, stalno nailazeći na prepreke racionalne primenljivosti iracionalnih "prava" koja su pronalazili za "sebe" – i na sve "druge".

"Etničko pravo" je tako obuhvatalo sve pravoslavne u Srbiji, Makedoniji, Bosni, Hercegovini, Slavoniji, Hrvatskoj, Dalmaciji, Crnoj Gori; zatim sve "konvertite" kako su nazivani Muslimani, katolici, "arnauti", "bugari", "izmišljeni narodi" i tako dalje.. U raznim krupnijim političkim zbivanjima tokom veka ovo "pravo" je "širilo" srpski "nacionalni prostor" nekad daleko na jug i jugoistok, nešto kasnije na jugozapad, najkasnije na zapad. I uvek je nailazilo na dve nepremostive prepreke: etnički ili istorijski "princip" nekog "drugog" i samoidentifikovanje tzv. "konvertita" kao pripadnika druge nacije.

Istorijsko pravo je još kontroverznije. Nekad se na njega pozivalo polazeći od rasprostriranja slovenskog (srpskog) stanovništva od dolaska na Balkansko poluostrvo bez obzira na kasnije seobe ili države koje su postojale, nekad je za reper uzimana teritorija neke od država koje su egzistirale (ma koliko kratko u tom obliku) kroz istoriju. Kako je ideja širenja bila sveprisutna i primarno proisticala iz rasprostranjenog uverenja o mogućnosti opstanka samo maksimalno velike države (kao politički i ekonomski samostalne), brojna literatura objavljena početkom veka potkrepljivala je ove političke zahteve istorijskim argumentima o nužnosti širenja na jug i jugozapad. Autori iz 1900–1914. bi se zapanjili da im je neki vidoviti srpski intelektualac tada rekao da se "Srbija brani u Kninu", kao što bi se najagilniji nacionalni radnici iz 1990. zbnili da im je neki, iz zimskog sna probuđeni, srpski intelektualac rekao da je "Drač srpska luka". U toku samo jednog veka, ideja širenja Srbije prešla je svoj dugi put i napravila salto bez mnogo svesti o svojoj unutrašnjoj nekonzistentnosti. Dok je još krajem 19. veka sanjan Solun ili bar njemu najbliža manja luka, pred Balkanske ratove Drač i Skadar, krajem veka stiglo se do Zadra i Šibenika, kao da južna mora nikada nisu ni postojala i kao da uverenja koja su širena o njima nisu bila isto tako zapaljiva i "nesrećnom braćom" argumentovana. Kao i kod etničkog, i kod ovog principa otvarao se problem. U svim tim lukama i na trnovitom putu do njih živeli su ljudi koji su se drugačije identifikovali, etničke "nacije" koje su imale svoje "istorijske" principe, svoje uporišne tačke u istoriji, svoju "neoslobođenu braću" i svoje "vekovne snove" u kojima je centralno mesto imala "velika" država.

Načelna rasprava o primatu "etničkog" ili "istorijskog" prava nikada nije, a nije ni mogla biti vođena, jer ovaj tip mišljenja dnevno-politički određuje "naciju", "nacionalni prostor", "nacionalni interes". On koristi svaki raspoloživi argument koji mu u datom (političkom) trenutku ide u prilog, bez obzira što u drugom (političkom) trenutku, tako shvaćeno "načelo" negira, jer je suprotno trenutnom (nacionalnom) interesu. Iz toga sledi, da to što su srpski intelektualci nekad negirali etnički a nekad istorijski pristup, ne znači da se oni među sobom nisu slagali ili da se nisu slagali sami sa sobom po pitanju načela, već da su samo raspravljali o različitim pravcima širenja države prema kojima su se morala primenjivati i različita "načela". Za razliku od poslednjeg definisanja "nacionalnog interesa" koji je sa izuzetkom Kosova, bio baziran na "etničkom pravu" uz